

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

R. P. Ioannis Azorii Lorcitani, Societatis Iesv Presbyteri Theologi, Institutioes Morales

In Quibus Vnivers[ae] Quaestiones ad Conscientiam recte aut prauè
factorum pertinentes, breuiter tractantur

Azor, Juan

Coloniae Agrippinae, 1602

18. Quomodo circumstantia actus volu[n]tarium aut ex toto, aut ex parte
minuat.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14077

rius impetret: vt est communis canonici iuris interpretum, & Theologorum opinio.

Cap. XVIII

Quomodo circumstantia actus, voluntarium aut ex toto, aut ex parte minuat.

PRIMO queritur, Quidnam nomine circumstantia actus accipitur; Respondeo cum Angelo, Circumstantiam dici rem, quæ circumstat actum quasi extrinsecus consideratam. Porro à voce circumstantia non abstinemus, quoniam ea vbi sunt Quintilianus, & Gellius. Hic enim ait. Ostendit exitium de loci importunitate, & hostium circumstantia. Ille verò sic inquit, Hoc genus argumentorum sanè dicamus ex circumstantia. Præterea circumstantia in iure variant omnia, vt inde æquitas colligatur: & sunt septem. *Causa*, qua re aliquid factum sit. *Persona*: quis, & cum quo fecerit. *Locus*, vbi factum sit. *Tempus*, quâdo factum sit. *Quantitas*: magnitudo, & graue, an paruum, & seue sit factum. *Qualitas*: quomodo factum sit. *Euentus*: an metu, vi, errore, dolo, culpa, casu factum sit. Circumstantia idem sunt notæ rerum, & personarum communes, & externæ, ex quibus iuris definitio nõ solum in delicto rum poenis, verum etiam in omnibus contractibus, & humanarum functionum negotijs ducitur, ex quibus ius ipsam, vel intenditur, vel remittitur.

Secundo queritur, An circumstantia humanæ actionis sit accidens actus; Respondeo, Omnium esse sententiam, circumstantiam esse accidens humani actus, non solum quatenus actus accipitur secundum substantiam naturalem, qua constat, sed etiam quatenus sumitur secundum rationem moralem, quam habet: hoc est, non solum quatenus quidam actus naturalis est, sed etiam vt est actus moralis, nimirum actus rationi, quæ est norma, & regula morum, consentaneus, aut dissentaneus, qui ex libera hominis voluntate existit. Sed hanc quæstionem plenius dissoluam. lib. 2. c. 4. q. 4.

Tertiò queritur, Quot sint circumstantia actionis humanæ; Respondeo, Circumstantias humanorum actuum considerari, & tractari à Rhetoricis, Theologis, Iuriscõsultis, & Aristotele. Rhetores quidem circumstantias expendunt ad laudandum, vel vituperandum factum: ad exaggerandum, vel minuendum id, de quo dicant ad suadendum vel dissuadendum. Nam circumstantia quæstionem, & controuersiam circumstante, Iuriscõsulti in l. aut facta, ff. De poenis, circumstantias considerant, vt delicta grauius, leuiusue puniantur. Scholastici Theologi, vt humanorum actuum bonitatem, vel prauitatem maiorem, minoremue discernant. Aristoteles verò de circumstantijs differuit, vt ostenderet, quo pacto ex circumstantijs voluntarium ex toto, vel ex parte tolleretur, & hac ratione nos in præsentia circumstantias accipimus. Theologi itaq; communiter septem circumstantias enumerant hoc carmine comprehensas.

Quis, Quid, Vbi, Quibus auxilijs, Cur, Quomodo, Quando.

Explicemus singulas. Prima circumstantia est, *quis*. Hæc autem nõ significat personam efficientem, quoniam persona agens ad actionis substantiam pertinet, sed significat personæ qualitatem, statum vel conditionem: veluti si sit voti religione, vel iurifurandi vinculo quis adstrictus, aut liber. Item si sit matrimonij nexu vinculus, & colligatus, aut solutus: si Clericus aut laicus. Et persona duplicem habet respectum, præsertim in delictis, poenis, & malis tum eius, qui fecit, tum eius, qui passus est: aliter enim, vt habetur in l. Aut facta, ff. De poenis citata, puniuntur ex eisdem facinoribus serui atq; liberi; & aliter qui quippiã in dominum aut parentem est ausus, ac is qui in extraneum: aliter qui in magistratum, atque is qui in priuatum. In personæ quoque consideratione ratio habetur ætatis.

Secunda Circumstantia, *quid*. Non accipitur ipsius actionis res obiecta: hoc enim ad actus siue operationis substantiam spectat; verum rei obiectæ quantitas. vnde furti magnitudo vel paruitas est circumstantia, *Quid*: & ideo in prædicta Lege, Aut facta, dicitur: Quantitas discernit furem ab abigeo: nam qui vnam suam surripuerit, vt fur coercetur: qui gregem, vt abigeus. Ceteræ circumstantiæ supradictæ per se patent: nec egent explicatione.

Animaduertendum est, Iuriscõsultos ex circumstantijs delictorum grauitatem aut leuitatem expedere solere; & proinde diuersas delicti poenas, leges, & iura constituunt. Considerant autem septem circumstantias; quæ habentur in l. Aut facta, ff. De poenis, nimirum Causam, Personam, Locum, Tempus, Qualitatem, Quantitatem, Euentum: Causam, vt in verberibus, quæ à magistro vel patre illata impunita sunt, quoniã emendationis, nõ iniuriæ gratia adhiberi solent. Puniantur, cù quis per iram ab extraneo pulsus est. Personam expendunt, vt ante dixi, & tum eius scilicet, qui fecit, tum eius, qui passus est, statum & conditionem perspicunt, atque perpendunt. *Locus* facit, vt idem vel furtum vel sacrilegium sit, & capitis poena, aut minori supplicio luatur. *Tempus* discernit furem diurnum à nocturno. *Qualitas* facit, vt factum sit grauius vel leuius: vt furta manifesta à non manifestis discernantur, expilationes item & latrocinia à furtis. *Quantitas* discernit eo modo, quem ante dixi. *Euentus* spectatur, vt si casu quis alium occiderit, legetes incendit. Atque hæc sufficiant de ijs, quæ actum circumstant secundum Theologos, & Iuriscõsultos acceptis.

Quartò queritur, An res actum humanum circumstantans, ex Aristotelis sententia, voluntarium tollat, aut minuat. Respondeo, secundum Aristotelis res circumstantes actum sex esse, nempe: *Quis*, *Quid*, *Circa quid*, *Quo instrumeto*, *Cuius gratia*, *Quomodo*. Quod ad primam attinet, *quis*, Apud Aristotelem significat personam quæ est actionis auctor, atque principium; non autem personæ qualitatem, vel conditionem: nam secundum eundem, persona agens cum se ignorare nõ possit, inuoluntarium non facit, quod si persona ex Aristotelis sententia, alicuius hominis conditionem significaret, posset persona seipsam ignorare, & ex hac parte in actione humana volun-

Angel. cir-

cunstancia.

Quint. lib.

5. c. 10. Gel.

lib. 3. c. 7.

Arist. li. 3.

eth. c. 1.

Arist. li. 3.

eth. c. 1.

tarium minueret: potest enim quis voti nexu, & vinculo adstrictus, bona fide obliuisci sui voti, cum peccat. Nihilominus tamen apud Aristotelem nomine personæ, possumus intelligere ipsam hominis conditionem, quæ frequenter ipsi agenti solet esse notissima.

Secunda Circumstantia, *quid*. Apud Aristotelem, sicut & apud Theologos, ipsius rei obiectæ qualitatem vel quantitatem, significat, ut constat ex eiusdem Aristotelis exemplo. Excusarunt enim Iudices Aeschylum poetam, qui arcana Cereris patefecit: eo quod ignorauerit esse arcana. Quare secundum Aristotelem hæc circumstantia potest incognita esse alicui, & eatenus voluntarium minueret.

Tertia Circumstantia in Aristotele est, *Circa quid*. Veluti si quis ignorans Titium patrem suum, occidat eum putans esse Caium inimicum suum, inuoluntarium est parricidium, licet voluntarium sit homicidium. Huius igitur circumstantiæ appellatione intelligit Aristoteles qualitatem, & conditionem materiæ, in qua tanquam in re obiecta actio humana versatur: quamuis Theologi intellexerint in Aristotele huiusmodi nomine, Circa quid, locum ac tempus. Quare secundum Aristotelem hæc circumstantia potest per ignorantiam latere, & eatenus voluntarium ex parte minueret.

Quarta Circumstantia in Aristotele est, *Quo instrumento*, ut si quis alium hasta percusserit, quam putauit mucrone, & ferro carere, & ita occidit: Item si quis alium lapidem iecerit putans esse pumicem, vel aliquid leuius. hæc igitur instrumenti circumstantia potest ignorari, & proinde inuoluntarium reddere.

Quinta Circumstantia est, *Cuius gratia*. Intelligit Aristoteles huius circumstantiæ nomine, euentum ipsius actionis: ut si quis alium mente exturbatum leceret, aut vulneret, ut sanget eum, & tamẽ occidat. Hæc etiam circumstantia per ignorantiam latere potest, & solet, & voluntarium ex parte detrahere.

Sexta Circumstantia est, *Quomodo*. Qua etiam Aristoteles intelligit vel modum actionis, vel euentum ipsam actionem consecutum: ut si duo inter se pugnent, & vnus alterum vehementius, quam putauit, aut voluit, percusserit. Et hæc etiam circumstantia ignota facienti esse potest, & eatenus voluntarium tollere.

Quintò queritur, Quæ ratione tractatio de circumstantijs ad actus humanos conducat. Respondet conducere in multis. Primò ad discernendũ quando circumstantiæ tribuant, aut mutent speciem actus humani. Nam qui presbyterum occidit, peccatum admittit duplici deformitate infectum, homicidij scilicet, & sacrilegij: Item qui contra votum castitatis emissum cum foemina rem habet, dupliciter peccat, & contra religionem, cuius actus est votum, & contra castitatem: Pari ratione qui rem sacram suripit, & furtũ, & sacrilegium committit. Quæ verò circumstantiæ mutent speciem actuum humanorum, dicemus inferius. Secundo, circumstantiæ conferunt ad multa in commercijs, & contractibus humanis discernenda. Ex circumstantijs enim contractus aliquando non consistunt, eo quod sint ex aliqua circumstantia inuoluntarij, quippe quæ fuit in i-

pso contractu ignota. Quare in l. si ego. ff. de reb. creditis si certum petatur dicitur: Si ego pecuniam tibi quasi donaturus dederò, tu quasi mutuo accipias, nec donatio est, nec mutuum. Ratio legis est, quoniam ex certa causa nempe iure donationis, ego volui ad te pecuniæ meæ dominium pertinere: quæ causa non subsistit, quia tu quasi mutuo eam accepisti. Item ibidem: Si ego quasi deponens tibi dederò, tu quasi mutuum accipias, nec depositum, nec mutuum est. Idem iuris est, ut ibidem dicitur, si tu mihi quasi mutuo pecuniam dederis, ego quasi commodatum acceperim. Item ex l. In venditionibus, ff. De contrahen. emptio. colligitur: Si ego vendo, tu vero credis me tibi donare, nec venditio est, nec donatio. Item ibidem habetur: Si erratum fuerit in corpore rei emptæ, venditionem non valere. Ut si ego me fundum emere Cornelianum putarem, tu mihi te vendere Sempronianum putasti, nõ est emptio, quia in corpore dissenimus. Item si ego me seruum Caium emere, tu Pamphilum seruum te vendere putasti, emptio non constat, quia est in corpore dissensum. Item si erratum sit in substantia, siue materia rei emptæ, emptio non subsistit, ut si pro vino acetum veneat. quoniam licet Marcellus Iurisconsultus, ut in l. citata habetur, putauerit emptionem valere, quia acetum & vinum nec substantia, nec materia differunt, sed solum qualitate: verius tamen est quod tradidit Vlpianus, emptionem non consistere: si ab initio tamen vinum erat & postea accuit, venditio subsistit: quoniam in commercijs aliquando non substantia aut materia consideratur, sed vsus humanus, quem res ipsæ emptæ præstant: vinum autem, & acetum, quamuis substantia & materia non differant, ad diuersos tamen vsus adhibentur. Item si æs pro auro, aut plumbum pro argento veneat, nulla est venditio. l. Qui tamen, in fine, & l. In venditionibus, in fine, ff. De contrahen. emptio. Sed dubitatio est, si quis mensam argento vel auro cooperatam mihi ignoranti pro solido argento vel auro venderit imprudens, an valeat emptio; Respondet Iulianus Iurisconsultus in l. Cum ab eo, ff. De contrahen. emptio. nullam esse emptionem, & pecuniam eo nomine datam condici posse. at verò Vlpianus Iurisconsultus in l. Quid tamen, ff. De contrahen. emptio. ait; si inauratum aliquid sit, licet ego aureum putem, venditionem constare, etiã si magna ex parte id sit æneum. Quia in re isti duo Iurisculti sibi aduersari videntur: quam antinomiam, id est, legum repugnantiam in hunc modum ciuilis Iuris interpretes solunt. Si inauratum sit aliquid, quod sit materia penitus diuersum veluti lignum, vitrum, lapis, tunc si pro auro vendatur, venditionem non valere: & hoc esse quod dixit Iulianus de mensa inaurata pro solido auro vendita. Cum verò inauratum est aliquid ex genere metallorũ, tunc si pro auro veniat æs, vel plumbum inauratum, venditionem constare, quia non est materia penitus diuersa sed cognata; & hoc esse quod voluit Vlpianus. At enim nimia est hæc Iuriscultorum subtilitas, & in foro conscientiæ puto venditionem non consistere, si inauratum pro solido auro venierit, siue sit æs, vel plumbũ, siue sit lignum, vel vitrum, quia non est in materia consensum.

Porro in venditionibus emptionem non vitiatur, si in nomine tantum erratur: quoniam ut in eadem lege ante citata, In venditionibus, plane habetur, si in nomine dissentiamus, verum de corpore constet, nulla dubitatio est, quin valeat emptio, nihil enim facit error nominis cum de corpore constet. Item si solum erratur in qualitate rei emptæ, emptio consistit, dicitur enim in l. Aliter, ff. De contrahen. emptio. Si aurum quidem fuerit deterior, quam emptor existimaret, emptioem valere. Quapropter in l. Alioqui, ff. de contrahen. emptio. subiungitur: Si ego me virginem emere putarem, cum esse iam mulierem, emptio valebit: quia non est in sexu erratum. Si tamen cum ego mulierem vendidarem, in puerum emere existimasti, quia in sexu error est, nulla emptio. **Animaduertendum est** non semper locum habere, præsertim in foro conscientiarum, id, quod iuris periti docent, nimirum emptionem consistere, si solum erratur in qualitate rei emptæ, quoniam reuera aliquando nulla est emptio, etiam quando solum est error in qualitate, propterea quod aliquando emitur non solum propter substantiam eius, sed etiam propter qualitates, quas habet. emuntur enim res, ut usus habent apud homines: usus autem sæpe pendet ex qualitatibus mercium, ut cerere est in panis, & in serico, & in alijs mercibus. Si obijcias contra proposita, aliquando emptorem esse cœcum vel minus peritum mercium discernendarum, tunc huiusmodi emptores cum non videant, aut non satis probe cognoscant, quod emitur, non videntur in corpus consentire. **Respondeo.** Si error non sit in corpore, eos verè consentire, quia tacita conditione emunt, si in corpore non erratur: & proinde si erratum sit in corpore, nec cœcus, nec minus peritum emptor consentire censetur. **Ex dictis intelligitur,** si ego lapidem preciosum vendidi, quem talem esse ignoravi, nullam esse venditionem, quia erratum est in substantia. Si tamè sciens esse lapidem preciosum, vendidi Titio hosti meo, cui non vendidissem si hostem cum cognouissem, emptio valet: quia huiusmodi error nihil facit ad substantiam emptionis. Si quæras, Quid si non sit consensus in pretio? **Respondeo** ex l. Si decem, ff. locati, ubi habetur. Si decem tibi fundum locauero, tu autem existimas quinque te conducere, nihil agit. Sensus legis est, huiusmodi locationem aut rescindi debere, aut saltem conductorem compellendum esse ad augendam mercedem locati fundi, ita ut iusta sit. In eadem lege subiungitur: Si ego minoris me locare sensero, tu plurius te conducere, utique non plurius erit conductio, quam quanti ego putavi.

Prætereà in matrimonio, quod est quidam contractus inter virum & uxorem, pari ratione est iudicandum. Nam si in persona erratur, matrimonium nõ subsistit, ut si tu cum putares te accipere Catharinam, accepisti Semproniam. Si tamen solum erratur in qualitate personæ, matrimonium constat, ut si duxisti ignobilem vel pauperem, cum tamè existimares esse nobilem vel diuitem. **Obijcies,** Si quis ducat ancillam, quam tamen putauit esse liberam, matrimonium non valet, & tamen solum erratur in qualitate personæ. **Item** si quis accipiat foeminam ineptam ad coeundum, & ad generandum prolem, matrimonium non consistit, & tamen solum est error in qualitate per-

sonæ. **Respondeo,** Huiusmodi matrimonium valere, si solum iuris naturalis ratio haberetur: at vero nulla sunt hæc matrimonia, quia ius humanum constituit eadem non valere. *cap. Ad nostram, de coniugio seruo, cap. Si quis liber, cap. Si quis ingenuus, e. Si femina 29. q. 1. & cap. Laudabilem, ca. consulationi De frigidis, & maleficis.*

Item si quis alteri eleemosynam eroget ad indigentiam subleuandam putans esse pauperem, cum tamen diues sit, donatio non valet, & qui accipit restituere debet eleemosynam acceptam: quoniam licet sic error in qualitate personæ, huiusmodi; tamen qualitas in eleemosyna ad substantiam pertinet, quia eleemosyna datur ad miseriam, & inopiam indigentis subleuandam: ubi verò quis ab omni miseria, & inopia liber est, alius eleemosynam ei præstare, lege & iure non cogitur: sicut si quippiam sit datum, ob causam, ea minime subsecuta, non subsistit donatio. Pari ratione lucrum, quod ex mutuo per usuram accipitur, debet restitui, quia acceptum est tanquam donatum ab eo, qui mutuum accepit. At donatio debet esse simpliciter libera, cui repugnat qualiscunque metus, & qualiscunque vis, præsertim cum ex mutuo lucrum accipi iure non possit. Sed qui promittit usuram, non nisi necessitate compulsus eam pollicetur, & soluit. **Item** qui alteri gratis, & liberaliter alimenta præbet in vitam subsidium, ut habeat vnde viuat, alioqui minime præstiturus, si nosset ipsi alimenta aliunde suppetere, donatio non valet, quia per ignorantiam data sunt alimenta, & proinde donatio eatenus est inuoluntaria. Si roges, Quid si Episcopus conferat Ecclesiasticum beneficium Clerico, quem putauit esse pauperem & sanctum, quia paupertatem, & vitæ sanctitatem huiusmodi Clericus simulauit. **Respondeo,** Si Clericus alioqui idoneus est ad functionem, & munus, quod beneficium requirit, & postulat, beneficii adeptioem valere, quia nõ est erratum in ijs, quæ ad substantiam impetrationis siue adeptiois spectant. si tamen non sit idoneus, adeptio non est rara, & firmata: quia clericus diues sit, & sicte simulatæque sanctitatis, sed quia beneficio est indignus: & caret his dotibus, quas beneficium postulat.

Item si hospitalis domus erigatur, & in ea certa quædam alimenta constituta, & relicta sint ad alendos certæ nationis, provinciarum, vel loci pauperes, veluti ad alendos Italos. Hispanus verò vel Gallus alioqui pauper fingens se esse Italum, alatur, ac sustentetur, cogendus est restituere impensas in alimentis factas, quia in huiusmodi alimentis erratum quidem est in qualitate, sed quæ pertinet ad substantiam, quoniam alimenta non sunt relicta nisi ad pauperes Italos sustentandos.

Cap. XIX.

De actibus voluntatis qui eliciti vocantur.

PRIMO queritur, Quisnam actus elicitus voluntatis vocetur. **Respondeo,** Duos esse voluntatis actus, vnum quem Theologi passim appellant elicitem, alterum quem dicunt imperatum. **Elicitus** vocatur, qui fit à voluntate proximè, & per se ipsam, & qui excipitur tanquam in sede

sua in